

Archivář J. J. Klauser

Josef Kollmann

Osobností Jana Josefa Klausera se zabýval Josef Kollman, při příležitosti 200. výročí úmrtí tohoto významného archiváře ve svém článku „Archivář J. J. Klauser“, který vyšel roku 1971 v Archivním časopise. Jan Josef Klauser byl významným archivářem českého gubernia, knihtiskař, sběratel, majitel rozsáhlé knihovny a numismatik. Je také označován za zakladatele guberniálního archivu.

Do roku 1748 nebylo v Čechách zřízeno žádné místo archiváře, který by pečoval o dokumenty vzniklé z činnosti významného českého království. Pokusy o zřízení místa archiváře byly zaznamenány již za vlády Karla IV. Toto místo ovšem záhy zaniklo a nebyl tak nikdo, kdo by pečoval o státní archiválie. Se stejným osudem se potýkal také královský archiv, v té době uložený v repositoriu při katedrále Sv. Víta. Nejednalo se o nejhodněji zvolené místo uložení. Nejlepší péče byla v té době věnována deskám zemským, jako veřejnému archivu královskému.

V institucionálním smyslu tedy neexistoval žádný archiv. Můžeme zmínit pouze staré registratury jednotlivých úřadů, které formálně spadaly do kompetencí registrátorů, kteří jim ovšem věnovaly pouze malou pozornost a často nebyli v této oblasti ani dostatečně vzděláni. Nejdůležitějšími z těchto registratur byla registratura české dvorské kanceláře z předbělohorské doby a jejího nástupce starého českého místodržitelství z nichž se později vyvinul moderní státní archiv. Ačkoliv bylo několik snah o jejich uspořádání, nikdy se nejednalo o nápravu dlouhodobějšího trvání. Ke změně dochází až kolem roku 1745, kdy se do situace vložila Marie Terezie, která tyto dokumenty potřebovala k obhajobě dědických a dalších královských práv, a to především ve věci zahraničních lén a česko-bavorské hranice. Bylo dosaženo názoru, že je nutné trvalé zlepšení této již neúnosné situace a že náprava bude možná pouze jmenováním stálého archiváře a vlastního archivního personálu. Jinými slovy zřízením archivu při místodržitelství.

Na podzim roku 1748 je jmenován první archivář Jan Bugner, snaživý, ale pro funkci archiváře nevhodný. Do jisté míry mu byla jeho práce znesnadněna instrukcí a není tak divu, že k zlepšení situace nedošlo. Situace byla řešena návrhem k tomu účelu ustanovené komise, a to přijetím nových kvalifikovaných pracovníků. Poprvé se objevuje právě jméno J. J. Klausera, do té doby působícího jako koncipista fiskálního úřadu. Klauser byl jedním z nejhodnějších kandidátů, ovládal staré písmo a oplýval dalšími potřebnými vědomostmi.

Roku 1753 mu byla svěřena správa registratury, v čele archivu nadále setrval Jan

Bugner. K ruce měli být Klauserovi dva placení a dva neplacení zaměstnanci a odpovídající finanční ohodnocení a to 2000 zlatých ročně. S tímto návrhem se neztotožnila Vídeň, která se v té době připravovala na odvetnou válku s Pruskem, posléze po jednáních mezi Prahou a Vídní, ustoupili.

Nástup J. J. Klausera na novou pozici v archivu a jeho působení zde bylo považováno za jedno z nejsvětějších období co se minulosti archivu týče, Ačkoliv se pro Klausera jednalo o určitou osobní oběť, neboť přišel o pohodlné místo u fiskálního úřadu a některé ze svých zálib, které musel ve prospěch práce v archivu obětovat.

Jan Josef Klauser se narodil přibližně 20. 3. 1705, ten den byl pokřtěn, v Praze. Jeho otec Ondřej Bernard Klauser byl zemským komorním měřičem, Mladý Jan se měl původně zřejmě vydat v jeho šlépějích, ale plány zhatila otcova předčasná smrt roku 1721. I přesto v něm nepopíratelně zanechal zájem o zeměměřičství. Univerzitní studia Klauser absolvoval na filozofické a později zřejmě i na právnické fakultě a poté nastoupil jako praktikant u fiskálního úřadu. 5. 10. 1729 byl jmenován Karlem VI. Kancelistou téhož úřadu s platem 168 zlatých ročně a roku 1739 se dočasně stal koncipistou německé expedice s platem 233 zlatých ročně. Místo koncipisty u fiskálního úřadu mu i po jmenování do funkce archiváře zůstalo až do konce života.

Klauser byl považován za jednoho z nejlepších kandidátů především i proto, že se těšil výborné pověsti znalce historie, starého písma, historických památek a starožitností. Byl takřka považován za archivního odborníka, i když se mu nedostalo ani archivní ani registrátorské praxe. Klauser značně převyšoval své vrstevníky vědomostmi, badatelskou nebo i sběratelskou činností. Díky své zálibě v knihách byl schopen vytvořit obdivuhodnou a bezpochyby vzácnou knihovnu, která byla srovnatelná s knihovnou litoměřického biskupa Valdštejna. Jeho rozsáhlou sbírku knih doplňovaly rukopisy a další tisky archivní povahy, ze kterých se zřejmě, vedle dlouholetého bádání v registratuře, vzdělával v oblasti paleografie. Mezi jeho další vášně patřilo také sběratelství mincí, díky čemuž se vzdělával v dalším oboru, numismatice.

J. J. Klauser byl do své funkce uveden v květnu roku 1754. Dle přiřazené instrukce se měl v první fázi zabývat chronologickým seřazením fasciкул ve spisu a pořádkem jejich soupis. Tuto instrukci ovšem nebylo možné striktně dodržet, aniž by nedošlo k porušení původní chronologické řady. Bylo tedy nutné, po konzultaci s komorou a reprezentací, užití jiného způsobu, který se ve výsledku ukázal jako efektivnější.

Pořádací a inventarizační činnost byla započata v komorní registratuře, se kterou se Klauser seznámil již v předchozích letech. Práci znesnadňoval i fakt, že starší část registratury, do konce 17. století, mu byla předána až o rok později.

Klauser při své práci vykazoval neobyčejné úsilí, a i díky spolupráci s ostatními

spolupracovníky byla archiv brzy uspořádán. Současně se také věnoval práci na svém schématu věcného rozdělení látky do deseti hlavních skupin, analogicky dle instrukce. Vedle toho, ale vytvořil samostatný podrobný systém členění látky na subrubriky, oddělení, obaly a čísla. Jako hlavní pomůcka mělo sloužit univerzální repertorium, zachycující látku v abecedním uspořádání ve dílech. Klauser uvažoval i vynětí těchto soupisů spisů obsažených v každém jednom fasciklu a následném svázání v knihy, aby tak byla umožněna snadnější orientace. Reprezentace i komora tento návrh schválila, obavy vyslovil rakouský archivář Theodor Thalow von Rosenthal, který Klausera od tohoto záměru odrazoval a pozval jej do Vídně k ústnímu projednání, které se uskutečnilo roku 1755.

Pro J. J. Klausera se jednalo o velmi přínosnou cestu. Nejenže dosáhl Rosenthalova souhlasu se svou metodou, ale také se seznámil s pracemi svých předchůdců, které dosud neznal. Avšak po návratu nebyl v archivu schopen aplikovat nově získané poznatky a následující tři roky řadil k bezpochyby nejtěžším za jeho působení. Nesnáze byly přičítány nejen tlaku ze strany mincmistra, kterému musel obhajovat každý svůj krok, ale především příliš častému stěhování archivu, do konce roku 1756 to bylo celkem sedmkrát, přičemž při posledním, skončil celý archiv v bednách na chodbě z důvodu nedokončení slíbeného prostoru pro archiv. Na konci roku 1756 byl vyslán do Vídně do direktoriální registratury, kde vykonával praxi. Pobyt zde se protáhl až do března následujícího roku.

Působení ve Vídni využil také k podání výmluvného memoriálu císařovně, ve kterém vylíčil veškeré těžkosti archivu, ale také požádal o jmenování archivářem natrvalo, čemuž napomáhal i fakt úmrtí dosavadního archiváře Bugnera. Jeho žádost byla vyslyšena a reskriptem z 12. 3. 1757 byl definitivně jmenován do funkce archiváře s platem 800 zlatých ročně.

Po návratu z Vídně nad českými zeměmi visel neustálý strach z útoku pruských vojsk. Oprávněný. Bylo tedy více než příhodné, že se archiv nachází v bednách, protože téhož roku došlo k jeho evakuaci. Pouze díky několika duchaplným přesunům celého archivu nedošlo během války k žádným ztrátám. Po návratu se archiv přestěhoval do nových místností na jižní stranu novostavby Tereziánského křídla. Klauser se osobně věnoval zařizování a vybavení, i přes drobné překážky ze strany nadřízeného úřadu, dosáhl svého. Slavnostní inaugurace se konala 22. 8. 1758.

Ani teď mu ale nebylo dopřáno, aby se věnoval vlastní archivní práci. Již roku 1760 byl vyslán uspořádat městský a hradní archiv v Chebu. Protože byl Klauser v té době jediným státním archivářem v Čechách, byl automaticky považován za jedinou vhodnou osobu pro tento úkol. Zde s přestávkami pracoval až do roku 1764 a teprve poté se mohl naplno věnovat vlastní činnosti v archivu, ačkoliv personál po celou dobu jeho nepřítomnosti

pracoval striktně dle jeho instrukcí.

Klauserova nenadálá smrt 31. 7. 1771, kdy podlehl řádící epidemii, byla pro archiv velkou ranou a mezi jeho nástupci se již nenalezl nikdo, kdo by byl schopen jeho dílo dokončit nebo se vyrovnat jeho kvalitám. Sám Klauser zastával názor, že v archivu by měli pracovat lidé, kteří mají nejen potřebné vědomosti, ale také zálibu pro práci v archivu. Na své spolupracovníky kladl nemalé požadavky jako byl dobrý úsudek, umění sestavit regesta, úctu i k nepatrným spisům, znalost jazyka českého, německého i latinského a měl potřebné vzdělání, nejen z oblasti paleografie nebo cizího jazyka.